

Francesc Bonastre Bertran, musicòleg i professor*

César Calmell Piguillem

*cesar.calmell@uab.cat

En primer lloc, representa per a mi un gran honor la confiança que se m'ha fet de poder glossar en aquest lloc i amb motiu d'aquesta diada la figura del mestre Francesc Bonastre i Bertran i fer-ho en un dels vessants específics de la seva polifacètica activitat musical: la del professor de musicologia i investigador. I dic que m'honora, però hauria d'afegir tot seguit que a la vegada m'omple d'una emoció no del tot controlable, motivada per algú vers al qual a l'admiració i el respecte que li professo com a mestre, s'hi afegeix l'amistat profunda que m'hi uneix com a persona. Parlar del Francesc Bonastre professor i musicòleg, vol dir aturar-se en la superfície visible d'un iceberg ardent, el major volum del qual rau i habita en la pregonesa de la seva musicalitat més completa així com en el d'una cultura humanista fermament consolidada. I és que la musicologia en Bonastre aflora com la cosa més natural, com el corol·lari lògic d'una sòlida formació musical que va iniciar-se de ben petit, als sis anys, primer com a nen cantor de l'Escolania i la Capella Arxiprestal de Santa Maria la Major d'aquesta vila i després, com a seminarista a Tarragona, on estudià piano, orgue i harmonia amb el seu ben estimat i recordat mossèn Francesc Tàpies. Però el sojorn de Francesc Bonastre durant la seva adolescència en el Seminari Conciliar de Tarragona, no solament va suposar la immersió total del jove en un ambient musical favorable propiciat per uns programes d'estudis que en aquells moments –a final de la dècada dels cinquanta– encara atorgaven un paper rellevant al cant i a la interpretació instrumental litúrgiques, sinó que a més va ser allí, on gràcies al magisteri d'un seguit de bons professors de llatí i de literatura, el jove va tenir l'ocasió de familiaritzar-se en la lectura dels textos dels grans autors clàssics –no sempre pietosos i sovint transgressors dels porucs costums seminaristes– llegits en llengua original, la cadència rítmica i sensorial dels quals el mestre associaria per sempre a la mediterraneïtat i *la joie de vivre* de la terra nadiua. No era d'estranyar que un cop abandonats els estudis sacerdotals i superada la revàlida de batxillerat superior i el curs preuniversitari –que el músic va compaginar amb l'obtenció de la graduació en els estudis de piano– Francesc Bonastre ingressés a la Universitat de Barcelona per cursar en l'avui recinte històric d'aquella universitat, la carrera de Filologia Romànica, carrera que ultimà amb el 1er Premi extraordinari de llicenciatura i que posteriorment complementà el 1970, amb el 1er Premi extraordinari de Doctorat, per la lectura de la seva tesi *Estudis sobre la verbeta a Catalunya*, que va dirigir-li el Dr. Martí de Riquer, que va constituir la primera tesi que s'exposava sobre música a la Universitat de Barcelona. Aquest primer gran treball d'investigació sobre un repertori de petites seqüències medievals caracteritzades per la perfecció en la seva compenetració literària i musical, apadrinat per un dels màxims especialistes en lírica medieval hispànica, com és el professor Martí de Riquer, va ser el tret de partida que iniciava la cursa impertorbable i infatigable, la marxa d'un autèntic corredor de fons en l'àmbit de la recerca musical al nostre país, que prenia el relleu a una llista de precedents il·lustres encapçalada per qui va ser el pioner en aquest camp, Felip Pedrell, continuada després per Higiní Anglès, Miquel Querol, i d'altres, dipositava la responsabilitat de la seva continuïtat en les mans del nostre músic. I diem

això, per la «consciència de pertinença a una tradició de científics on sempre ha donat suport al treball de Francesc Bonastre, i l'agraïment per qui foren els seus mestres, és palesa per la sèrie de nombrosos treballs que el musicòleg ha dedicat a Felip Pedrell, però també en els homenatges retuts a les figures senyeres d'Anglès: El concepte de barroc musical hispànic a l'obra d'Higini Anglès (1989-90); o *Perfil musicològic de la obra de Higini Anglès*» (1989); i de Querol: Miquel Querol, cinquanta anys de recerca musicològica (en el discurs d'investidura *Honoris Causa* d'aquest musicòleg a la UAB, el 1993). Però ja abans de finalitzar la tesi doctoral, Francesc Bonastre va entendre la necessitat de maridar vocació científica amb docència, l'estimulació recíproca benefactora que suposaria el fet d'investigar i ensenyar en el marc d'uns estudis superiors universitaris, que fins aquell moment a les Facultats de Lletres de tot l'Estat havien negligit la importància cultural i humanística representades per la música. I així, el 1968, quan es funda la Universitat Autònoma de Barcelona, dos anys abans que, a l'empara de la publicació del Llibre Blanc preparat pel ministre d'educació d'aleshores, José Luís Villar-Palasi, es declarés com a obligatòria l'assignatura d'història de la música, dins del pla d'estudi dels Departaments d'Art, ja trobem a Francesc Bonastre inaugurant la docència, encara com optativa, d'aquella matèria que aviat i gràcies al seu esforç i al no menys abnegat d'Oriol Martorell, acabaria imposant-se primer a Catalunya i després a la resta de les universitats de l'Estat. Haurien de passar encara molts anys fins que s'arribés a crear una titulació superior en musicologia, i aconseguir per aquesta especialitat el reconeixement oficial dels estudis de grau, postgrau i de doctorat que en l'actualitat gaudeix a la mateixa UAB, però el lent i progressiu assoliment d'aquesta conquesta es troba estretament vinculat al treball perseverant de Francesc Bonastre, i té els seus orígens en un pla d'estudis pilot que el mestre, juntament amb el professor Antonio Martín Moreno va posar en marxa el 1970 a la UAB, quan Bonastre ocupava el càrrec de Director del Departament d'Art, i que va articular el primer projecte musicològic universitari de l'Estat, a partir del qual es configuraria el perfil curricular que l'especialitat mostra en l'actualitat. Sobre aquests dos eixos fonamentals: el de la recerca i el de la docència, alimentats ambdós per la saba vivificadora del músic pràctic essencial

que mai ha deixat de cultivar la seva faceta d'intèrpret organista ni tampoc la de compositor d'un catàleg fins a dia d'avui de setanta-set obres, s'iniciava doncs a partir de la dècada dels setanta del segle XX i en vigílies d'un procés engrescador de transició històrica de tot un país, vers la progressiva recuperació de les seves llibertats democràtiques, la singladura professional i artística d'una personalitat que ha tingut la rara qualitat de saber reflectir de forma polièdrica i en facetes diversament irisades l'únic i mateix feix de raigs lluminosos de la música, escampant-los

al seu voltant de manera oberta, expansiva, encoratjadora, encomanadissa -i per què no dir-ho a voltes sorneguera i humorista- i reticent sempre a qualsevol intent d'encasellament disciplinar. El compromís humà i professional de Francesc Bonastre amb la recerca i l'ensenyament s'havia d'afermar

amb l'obtenció primer d'una plaça de professor titular a la UAB i després de la de catedràtic per oposició a la mateixa universitat, molts anys després que la persona objecte d'aquest reconeixement acadèmic, fos guardonat amb 1er Premi Nacional de Musicologia del *Ministerio d'Educación*, el 1976 i posteriorment amb el 1er Premi Internacional de Musicologia Emili Pujol, de l'institut d'Estudis Ilerdencs, el 1992. Però la dedicació exclusiva a la docència no ha impedit a Francesc Bonastre de prodigar-se en d'altres terrenys de l'activitat musical, en assumir càrrecs de responsabilitat tant dins de l'administració com en el si de la mateixa societat civil. Així, per exemple, cal destacar la seva funció de Delegat permanent de la Generalitat de Catalunya en el Conservatori del Liceu durant els anys 1985-1987, com a encarregat d'introduir i de supervisar, en uns moments delicats de reconversió d'aquella escola de música centenària, el passos que havien de convertir-la en un centre d'ensenyament modern i sanejat que complís amb els requisits exigits per la intervenció pública; o també hauríem d'assenyalar el seu paper rellevant com a Membre del Consell Rector de l'Orquestra Simfònica i Nacional de Catalunya des de 1998 a 2008, o com a membre del Jurat dels Premis Nacionals de Cultura de 1998 a 2003. Igualment, per a les grans efemèrides i commemoracions de centenaris de compositors catalans, sempre s'ha comptat amb l'assessorament i el guiatge d'aquest mestre, i així són ben remarcables el seu rol en qualitat de Comissari dels Actes del 150è aniversari del naixement de Felip Pedrell patrocinats per la Generalitat de Catalunya i el Ministeri de Cultura, el 1991; o en els Actes del centenari del naixement de Frederic Mompou, organitzats conjuntament per la Fundació Isaac Albéniz, la Generalitat de Catalunya i el *Ministerio de Cultura*, l'any 1992. Precisament, la voluntat de reprendre el pols de la normalitat investigadora musicològica escapçada violentament amb els llargs anys de la Dictadura, és la que va impel·lir a Francesc Bonastre a crear des del seu càrrec de President de la Secció de Música de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi i com a Director fundador de l'Institut Universitari de Musicologia de la UAB, l'Institut de Documentació i d'Investigació Musicològiques «Josep Ricart i Mates», en el si de la qual el mestre ha dut a terme indefallentment l'edició des de 1981 de la revista «*Recerca Musicològica*», publicació modèlica en aquesta especialitat i que ha esdevingut un mitjà indispensable per al coneixement de la nostra història musical passada i contemporània, així com un vehicle de promoció del patrimoni musical del nostre país. Però per acabar aquesta breu semblança del vessant professional i acadèmic del nostre homenatjat, forçosament he de fer esment encara que sigui de passada a l'especificitat del seu treball recollit en els llibres que ens ha deixat escrits i en els molts que tots volem que vegin la llum els propers anys, així com en els cent-cinquanta-dos articles d'investigació publicats des de 1972 fins ara. Podem dir amb tota propietat que, en el terreny de la recerca, res que fos humà hagi estat musicalment aliè als interessos de Francesc Bonastre. La seva extensa producció abasta tots els períodes de la història de la música des de l'Edat mitjana fins als nostres dies, enfocant els temes des de perspectives ben diferents, però sempre amb el mateix rigor i una precisió d'exposició en què les inferències o les interpretacions tostemps es troben sustentades pel coneixement exhaustiu i el domini de la documentació primària, de les fonts documentals sense les quals les derivacions sempre esdevenen arbitràries o injustificades. En aquest sentit, Francesc Bonastre és un legítim hereu del llegat de la musicologia inaugurada com a ciència per l'escola del positivisme germànic, si bé aquest rigor formatiu ha estat sàviament temperat en el mestre per una obertura de criteris i una heterodòxia en els plantejaments cada cop més amatents a la transversalitat de les aportacions entre les diferents disciplines acadèmiques, a la

contextualització cultural dels esdeveniments musicals, que m'atreviria a dir que és conseqüència natural en Bonastre, tant de l'amor que sent per la música –aquell aliment sense el qual li seria difícil de viure– com d'un geni racial indefinible que l'ha dut sempre a ser fidel als records, a la llum i els perfums d'aquesta terra situada endins però beneïda pel relativisme, la tolerància i l'alegre sensualitat propis dels qui tenim a tocar el mar Mediterrani. Com deia, els objectes d'interès del pensament científic de Francesc Bonastre han estat variats però dins d'aquest ampli ventall de continguts, n'hi uns quants que actuen en qualitat de motius conductors permanents, als quals l'autor de forma reiterada hi va tornant, que actuen com a *leitmotive* d'aquesta immensa simfonia cíclica, que consisteix la trajectòria de recerca del mestre. I un d'ells és el musicòleg i compositor Felip Pedrell, fill com ell d'aquestes contrades, de qui Bonastre se n'ha sentit amb orgull legítim deixeble conscient que reivindicant la seva tasca el que estava fent era fonamentar les bases mateixes d'una musicologia catalana contemporània perfectament normalitzada i dignament qualificada per col·locar-se en pla d'igualtat amb la musicologia d'aquells països actualment més decisius en el desenvolupament d'aquesta matèria. Des de l'edició crítica de «*Por nuestra música*» fins als simposis internacionals, llibres, articles, edicions crítiques de partitures o la preparació de l'edició de tota la correspondència de l'insigne tortosí en què en aquests moments està treballant el nostre homenatjat, Pedrell ha estat omnipresent en el treball de recerca de Francesc Bonastre, com també ho ha estat, en un altre apartat de la seva quantiosa producció, les múltiples facetes dels diferents períodes de la música barroca catalana en el context del barroc hispànic de l'Amèrica llatina. La suposada decadència de la música catalana durant tot el segle XVII i fins a la primera meitat del XVIII ha estat apassionadament rebatuda pel nostre musicòleg, qui seguint les recerques anteriors sobre aquesta època dutes a terme per investigadors com Josep Subirà o Miquel Querol, ha demostrat a través d'edicions crítiques com la del primer oratori conegut a la península: «*Historia de Joseph*», oratori de Lluís Vicenç Gargallo (1986), de La Missa Policoral a Catalunya durant el segle XVII (2006); o de l'edició de la primera òpera espanyola conservada: «*Celos aún del aire matan*» amb música de Juan Hidalgo i llibret de Calderón de la Barca, (1998) ... ha demostrat, dèiem, la inconsistència d'aquella afirmació desmentida per l'existència d'una documentació abundant, molta encara per estudiar, que acreditaria que Catalunya, durant el barroc, no sols va comptar amb una intensa activitat musical sinó que bona part d'ella seguia els procediments compositius i interpretatius moderns i transgressors, que s'havien gestat en el mateix bressol de la cultura barroca europea, a Itàlia país amb el qual Catalunya sempre havia mantingut estretes relacions comercials i culturals. Però si Pedrell i el barroc català i hispànic formen dos blocs temàtics importants, no podem deixar de banda tampoc l'interès de Francesc Bonastre per la música contemporània, així com per la del segle XIX, com a premissa necessària per entendre la dels nostres dies. En aquest aspecte, a les seves publicacions monogràfiques i articles sobre personalitats rellevants com Josep Ricart i Matas, Joan Lamotte de Grignon, Frederic Mompou, Xavier Montsalvatge, Joan Guinjoan o Josep Soler, s'hi haurien d'afegir els treballs centrats en l'associacionisme simfònic a Barcelona o en la història d'algunes de les seves formacions instrumentals més emblemàtiques abans de la Guerra Civil com va ser la Banda Municipal de la ciutat comtal. I la llista seguiria així indefinidament..... però potser el més important aquí, no es fixar-nos tant en el rastre personal que Francesc Bonastre va deixant rere seu en el dia a dia de treballador pertinaç, en aquest cúmul d'escrits marcats per l'empremta ètica i estètica de la feina ben feta, sinó en l'exemplaritat que la personalitat del músic

i professor ha sabut propagar en tots aquells que hem tingut la sort de viure al seu costat o de tractar-lo. Em refereixo a aquella altra mena de solc vivencial que el seu mestratge ha estat capaç d'enfondre amb el ferro roent de l'entusiasme. I no hem estat immunes a aquest estigma, ni els vint-i-tres doctors autors de les tesis que Francesc Bonastre ha dirigit, ni molt menys, els col·legues i amics de la titulació de musicologia de la UAB, en nom dels quals avui també parlo, i que abans de ser professors van ser els seus alumnes. «Les coses importants les hem de fer entre tots», aquesta frase de Felip Pedrell l'hem sentit repetida moltes vegades en boca del nostre homenatjat, avui i aquest lema amarat de valors de col·laboració, generositat i solidaritat, és el que hauríem de ser dignes d'adoptar nosaltres, perquè més enllà de les picabaralles de les coses humanes –i la musicologia n'és una d'elles, els que ens dediquem a aquest ofici puguem albirar aquest horitzó que Francesc Bonastre ha somniat per la musicologia en el nostre país. I reiterant les meves felicitacions i el reconeixement a la trajectòria universitària i a la dedicació permanent a la cultura montblanquina de Francesc Bonastre i Bertran, els dono a tots vostès moltes gràcies.

Fragment del teclat de l'orgue de Santa Maria de Montblanc.

** El dia 20 de setembre de 2017, morí a Barcelona i fou enterrat a Montblanc, Francesc Bonastre Bertran, quan aquest text i el següent (de Ricard Cabré), sobre el Dr. Bonastre, estaven en premsa per ser publicats a la revista PODALL, núm. 6.*